

The Abraham Arbesfeld
Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

*Giving Thanks-
Hakoras Hatovah: A
Yesod in Yahadus*

Rabbi Aaron Kahn
יג' כסלו תשס"ז • November 22, 2007

1 תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ה עמוד א

תנו רבנן: (דברים ה) מי יתן והיה לבכם זה להם - אמר להן משה לישראל: כפויי טובה בני כפויי טובה, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: מי יתן והיה לבכם זה להם, היה להם לומר: תן אתה. כפויי טובה, דכתיב: (במדבר כא) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל; בני כפויי טובה, דכתיב: (בראשית ג) האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל. אף משה רבינו לא רמזה להן לישראל אלא לאחר ארבעים שנה, שנאמר: (דברים כט) ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה, וכתוב: (דברים כט) ולא נתן ה' לכם לב וגו'. אמר רבה, ש"מ: לא קאי איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין. א"ר יוחנן משום רבי בנאה, מאי דכתיב: (ישעיהו לב) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור? אשריהם ישראל, בזמן שעוסקין בתורה ובגמילות חסדים - יצרם מסור בידם ואין הם מסורים ביד יצרם, שנאמר: אשריכם זורעי על כל מים, ואין זריעה אלא צדקה, שנאמר: (הושע י) זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד, ואין מים אלא תורה, שנאמר (ישעיהו נה) הוי כל צמא לכו למים. משלחי רגל השור והחמור - תנא דבי אליהו: לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי.

2 רש"י מסכת עבודה זרה דף ה עמוד א

כפויי טובה - אינן מכירין להחזיק טובה לבעלים.

3 תוספות מסכת עבודה זרה דף ה עמוד א

כפויי טובה - לכך קראם כפויי טובה שלא רצו לומר אתה תן לפי שלא היו רוצים להחזיק לו טובה בכך.

4 גבורת ארי מסכת יומא דף עה עמוד ב

לאחר שסרחו. פירש רש"י שנתלוננו על כך שאמרו בלחם הקלוקל. ק"ל הא זה שאמרו בלחם הקלוקל היה לאחר מיתת אהרן כדכתיב בפרשת חוקת כשנסעו מהר ההר ששם מת אהרן לסבב ארץ אדום והא כשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד כדאמרינן בפרק קמא דר"ה וישמע הכנעני מה שמועה שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד ואיך פ' רש"י אהא דמסיים עכשיו אני מטריח אותם ג' פרסאות משום דאין נפנים לא לפנים ולא לצדיהם ופירש רש"י משום שאינם יודעים לאיזה צד עננים הולכים. ויש לומר הא אמרינן בפרק קמא דתענית (דף ט') מת אהרן נסתלקו ענני כבוד וחזרו בזכות משה ואם כן הא דאמר במיתת אהרן נסתלקו לא לגמרי אלא לפי שעה להודיע שעד עכשיו היו ענני כבוד בזכותו ומכל מקום חזרו מיד בזכות משה מכל מקום איני יודע מי דחקו לרש"י לפרש דלאחר שסרחו קאי אהא דלחם הקלוקל שהיה בסוף מ' הא יש לפרש דלאחר שסרחו קאי אהא דאמרינן ונפשינו יבשה וכדדריש לה בסמוך אמרו עתיד מן זה לתפח במעיהם וזה היה בשנה הב' והיינו דמיתת הגמ' האי קרא סמוך להא והא דקראו למן בשנת מ' לחם הקלוקל לאו משום דנבלע באברים קרוהו כן וכדפירש רש"י בפירוש התורה אלא משום שהיה המן מאכל קל והכי תרגם אונקלוס ונפשינו עקת במנא דין דמיכליה קליל וההיא דפרק קמא דעבודה זרה (דף ה') דקרא משה לישראל כפויי טובה מפני שאמרו ונפשינו קצה בלחם הקלוקל לא כדפירש רש"י משום שנבלע באברים קראו כן והיינו כפויי טובה שזה היה לטובתם שלא הוצרכו להתרחק ג' פרסאות לפנות אלא היינו כפויי טובה שהמן היה יפה שהיה בו כל הטעמים כדאמרינן לעיל והם נתרעמו וקראו לחם הקלוקל ואין לך כפויי טובה גדול מזה..

5 ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קלב

המצוה הקל"ב היא שצונו לספר טובותיו אשר הטיב לנו והציל אותנו ומתחיל בענין יעקב אבינו ומסיים בעבודת המצרים וענותם אותנו ולשבחו על כל זה ולבקש ממנו להתמיד הברכה כשיביא הביכורים. והוא אמרו יתעלה (שם) וענית ואמרת לפני י"י אלדיך ארמי אובד אבי ומה שבא אחר זה מן הפרשה כולה. ומצוה זו נקראת (סוטה פ"ז מ"ב - ג) מקרא ביכורים. וכבר התבאר משפטיה במסכת בכורים ובפרק שביעי מסוטה (לב א, לג א). ואין הנשים חייבות בה:

6 ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ג

החלק הששי - נרגן. אמר שלמה עליו השלום (משלי יח, ח): "דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן", פירוש: הנרגן הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם וימצא תנאות על חברו תמיד, על מעשיו ועל דבריו, ואף על פי שחברו בתומו מתהלך עמו ולא זד עליו בדבר, וידון כל דבר לחובה ולא לזכות, וכל שגגה ישם לזדון, והנה יתן עצמו כמו עשוק והלום, וכאילו כבד חטאת חברו עליו, והוא המכה וההולם, כי דבריו יורדים חדרי בטן. כי מי שילין תלונות על חברו כאשר לא נגעו וכאשר עשה עמו רק טוב, זה סער מתחולל על הלב, והנה הוא כיורה זיקים יורדים חדרי בטן. מלת "כמתלהמים" כמו "מתלהמים" וכמו "שמלה" - "שלמה" מלשון (משלי כג, לה): "הלמוני בל ידעתי", וכאילו אמר: "דברי נרגן כמתלהם",

ואמרו "מתלהמים" לשון רבים, כי נרגן כולל הנרגנים, כמו (ירמיה יא, טו): "ובשר קדש יעברו מעליך", (ישעיה מה, ח): "ויפרו ישע".

עוד אמר שלמה המלך עליו השלום (משלי טז, כח): "ונרגן מפריד אלוף", רצונו לומר: כי יפריד מעליו אוהב וריע, כי לא יוכלון שאת חברתו. ואמרו רבותינו (מסכת דרך ארץ זוטא פרק ט): אל תרבה בתרעומות שלא תבא לידי חטא. ופעמים רבות הנרגן כפוי טובה, גם יחשבה לרעה וישיב רעה תחת טובה, ונאמר (משלי יז, יג): "משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו". ופעמים יחשוב על חסדי ה' כי הם לנקם ושלם, כענין שנאמר (דברים א, כז): "ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו וגו'". על כן התרחק מדרך הנרגנים, כי נתיבותיהם עקשו להם, כל דורך בה לא ידע שלום, ולדון לכף זכות למד לשונך, והיה צדק אזור מתניך.

7) ספר חסידים (מרגליות) סימן קפה

לעולם לא יהא אדם כפוי טובה כי ממהרים ליפרע ממנו שהרי נבל היה כפוי טובה לדוד ועבדיו ששומרים צאנו וחומה היה עליהם שנאמר (ש"א כ"ה ט"ז) חומה הי' עלינו גם לילה גם יומם וכו' מת לעשרת הימים ושמעו שהיה עשה לו רעה גדולה מזו לא מת. אלא שמעי בעבור שהיה קרוב לשאול לא היה כפוי טובה אבל דוד ואנשיו היו קרובים לנבל ועשו לו טובה וכפוי טובה היה לפיכך מיהרו להפרע ממנו וכתוב (משלי י"ז י"ג) (משלם) [משיב] רעה תחת טובה לא תמיש רעה מביתו ולמה לא תמיש רעה מביתו מדה כנגד מדה אם אנשי ביתו אויבים איש בעה"ב כדכתיב (מיכה ז' ו') (כי) אויבי איש אנשי ביתו אותו שגמל להם טובה והכניסם לביתו ישלמו לו רעה. לא תמיש כתיב ביו"ד כאלו אמר על נבל שמת ליו"ד ימים וירמיה ביקש על כפוי טובה אלו שלא לארך אפים לאותן שהתפלל עליהם טובה והם משיבים לו רעה תחת טובה. וא"ת למה בקש נקמה כי לית דינא בארעא כי היו חפצים בעלילה בלא ידיעתו לתופשו שנאמר (ירמ' כ' י') אולי יפותה ונוכלה לו הרי לא יוכל להשמר מהם ומגרשים אותו מנחלתו ומזונותיו יקחו.

8) ספר חסידים (מרגליות) סימן תרסה

שמואל דיהב לה דמי בושטה לטעמי' שאע"פ שאמתו היא וברשותו היא אין בידו לביישה. אסור לבייש את העבד ואת השפחה ולא את בנו ולא יביישם על חנם. ואם עשה רצונו לא יאמר לו לא עשית בטוב שנ' (ישע' ה' כ') הוי האומרים לטוב רע ולרע טוב לפי שהוא כפוי טובה כי אין מדה רעה כמו כפוי טובה אפי' כנגד הבהמה אמרה תורה אל תהי' כפוי טובה שנ' (שמות כ"ב ל') ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו לפי שכלב עזר שהזאבים לא הביאו הבהמה ביער הרי נשאר לך החלב והעור לכך אל תהי' כפוי טובה ותן לו הטריפה. כתיב (דברים כ"ג ז') לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם ודוד דרש שלום חנון בן נחש מפני אביו. וכן כתוב (שם כ"ה ד') לא תחסום שור בדישו.

9) ספר חסידים (מרגליות) סימן אלה כו

אל ירחם אדם על אכזרים ואל ירחם על מי שאינו מרחם על עצמו ואל ירחם על מי שהוא כפוי טובה. כגון מי שמרמה את חבירו וגונב וגוזל ומסית ומדיח ורכיל. ואל ירחם על מי שאינו מרחם על עצמו כגון מפזר מעות שלא לצורך ואינו נשמע כשיועצים אותו אל תוציא המעות בהבלים ואל ירחם על מי שהוא משחק בקוביא ואומר תרחם עלי שלא יביישני ולא יכלימני פלוני שהרויח עלי זהוב. טוב שיתבייש המשחק ועוד שלא יהא מסייע לעוברי עבירה. ועל כפוי טובה כגון שנתן לו אחד והוא אומר לאחרים מה שלכלבים היה משליך הוא נותן לי ומשקר. כשעושים לו טובה מכריעו לכף חובה ולאותו אדם כל זמן שנהנה ממנו שלא יאמרו לו וכשלא יהנהו יהפך לשנוא אותו ויש כשיעשו לו טובות הרבה ואם פעם אחת יעשה לו דבר מועט שאין מקובל לו ישכח כל הטובות בשביל דבר מועט ולא יחזיק לו טובה וכל מי שאינו מחזיק טובה לכל מי שיעשה לו טובה כגון שלא בפניו לא יברך את ה' שזימן לו מה שזה נותן.

10) שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קל

בגירות שאמה הנכרית חולה אם רשאה לילך אליה ולבקרה עם בניה כבקשת האם ח' תמוז תשכ"ב. מע"כ ידידי הרב הגאון וכ"ו מוהר"ר שמואל יאלאו שליט"א רב ואב"ד בסיראקיוז.

הנה בדבר הגירות שמתנהגת בדת ישראל והיתה מרוחקת מאביה ואמה הנכרים מעת שנתגיירה זה עשרים שנה אף שהם בעיר אחת ועתה נחלתה אמה הנכרית ומבקשת שתבוא היא עם בניה לראותה כי מתגעגעת מאד לראות את נכדיה, ואף שיודעת הגירות שמדין התורה אין לה שום שייכות עם הוריה מ"מ שואלת אם רשאה מחמת שחפצה חזק מאד כי יש לה כפי הטבע אהבה להוריה והיתה רוצה לעשות בקשתה בעת חוליה. ודעת כתר"ה להתיר מחשש שמא תחזור לסורה כדמצינו שחששו לענין ירושה שתקינו שגר יירש את אביו מטעם שמא יחזור לסורו בקידושין דף י"ז.

הנכון לדינא כדכתב כתר"ה שיש להתיר, אף שמצד הסברא דמצינו שחוששין שמא יחזור לסורו שכתב כתר"ה אולי אין לדמות הפסד ממון לשאר דברים שאין הרצון בהם חזק כל כך. אבל הטעם שיאמרו ח"ו על דיני התורה שהם לא ביושר הוא טעם גדול מצד עצמו אף בלא חשש שיחזור לסורו, דהא מבקרין חולי עכו"ם מפני דרכי שלום וכן מפרנסין עניי עכו"ם וקוברין מתיהן מפני דרכי שלום כדאיתא בגיטין דף ס"א, ואף שבגמ' איתא הלשון עם חולי ישראל כתב הגר"א /יו"ד/ בסימן שס"ז שהוא לאו דוקא. וכן הוא ברדב"ז פי"ד מאבל הי"ב והוכיח זה מלשון עם מתי ישראל דהא אין קוברין אותן בקברי ישראל ולכן כ"כ גבי מפרנסין וגבי מבקרין לאו דוקא והכוונה כמו לחולי ישראל. ועליה ועל נכדיה הרי ודאי הוא נגד הדרכי שלום כשלא יבקרנה בחוליה.

אבל לבד זה הא איתא ברמב"ם פ"ה מממרים הי"א הגר אסור לקלל אביו העכו"ם ולהכותו ולא יבזהו כדי שלא יאמרו באו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה אביו אלא נוהג בו מצות כבוד, ואיפסק כן גם בש"ע יו"ד סוף סימן רמ"א. אך השמיט שם הא דנוהג בו מקצת כבוד, אבל לא מסתבר לומר שפליג כיון דכל הדין הוא של הרמב"ם מ"ט יפלוג עליו על סוף דבריו, ואף אם נימא שפליג וסובר שליכא חיוב שינהוג בו כבוד מ"מ איסור ודאי יודה שליכא, דמצד השמטתו שייך לומר רק שהוא קצת ראייה שאינו סובר זה שאיתא ברמב"ם אבל לומר שסובר שיש גם איסור לא ידעין מזה והי"ל לכתוב שלכבדו אסור אלא ודאי שאיסור לכבדו מודה גם הש"ע שליכא ואפשר גם שלא פליג כלל וסובר שגם מחוייב לכבדו במקצת כדכתב הרמב"ם עכ"פ שלא לבזות גם בש"ע מפורש שאסור. וזה שלא תלך לבקר את אמה בחוליה ולצער אותה שלא להביא אליה את בניה להראותן לה ושיש גם לחוש שמרוב הצער תחלה ביותר דמצינו שחששו רבנן בשכ"מ לשמא תטרף דעתו כשלא יעשו רצונו, איכא בזה תרתי שהוא בזיון להאם כשבתה לא תבוא אליה לבקרה בעת חוליה, וגם צער גדול שהוא כעין הכאה וקללה, שלא רק שמותרת אלא שמחוייבת לעשות רצון אמה הנכרית בזה שתבוא אליה עם בניה לבקרה.

והנה מקור להרמב"ם לא הביאו המפרשים כי מש"כ כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה שמשמע מבאה"ג שזהו מקורו מהא דאסרו לגר עריות דקרובות שנתגיירו מטעם שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה כדאיתא ביבמות דף כ"ב, ועיין ברש"י ותוס' סנהדרין דף נ"ח, הוא לכאורה תמוה דלא מצינו שכן נח מצוה על כבוד אב ואם ועיין ביד אברהם שמקשה זה בשם בה"י ודחק לתרץ משום דעכ"פ חזינן דהתורה הקפידה וענשה גם לבני נח על שביזו אבותם כגון לחם, וברעק"א שם משמע נמי שעמד ע"ז שלכן כתב בשם פורת יוסף היינו בנימוסיהן, דכוונתו בזה שאף שבדיני התורה לא מצינו שכן נח חייב על כבוד אב ואם ולא שייך באנו מקדושה חמורה, מ"מ כיון שבנימוסיהן איכא לכבד אב ואם שייך נמי לחשש דיאמרו באנו מקדושה חמורה לקלה, והוא כעין טעם הלול השם שיאמרו שהתורה התירה דברים שאף דעת בנ"א היא שאסור, ולא שייך לרעק"א להא דבאנו מקדושה חמורה דעריות. ושני הפירושים דחוקים דמנ"ל להרמב"ם לדמות כיון שעכ"פ ל"ד דבעריות היה אסור לבן נח ובכבוד לא היה איסור ממש, ולרעק"א הוא ענין אחר ממש ונצטרך לדחוק דרק לישנא בעלמא נקט והדין הוא מסברת הרמב"ם לבד אף שלא כתב בלשון יראה לי כדרכו בדבר חדוש שהוא מסברתו בלא מקור מגמ'.

ולכן נראה לע"ד שהוא מענין איסור כפוי טובה שמצינו בדברי אגדה שהקפיד הקב"ה על אדם הראשון וכן על ישראל, וא"כ הוא דבר האסור הוה בין לישראל בין לבני נח אף שלא מצינו זה בהלאוין דישאל ובהז' מצות דבני נח משום דהוא כמו שלא נאמר איסור מפורש על מדות הרעות אף שהם דברים מאוסים ומגונים ונענשים ע"ז בין בישראל בין בבני נח. וענין מצות כבוד אב ואם הוא גם כדי שלא יהיה כפוי טובה כדתנן בב"מ דף ל"ג שאביו הביאו לעוה"ז ואם היה רק גזה"כ בעלמא לא היה זה טעם שרבו יהיה קודם משום שהביאו לחיי העוה"ב, ולכן משמע שהוא לטעם על המצוה דכבוד אב שלא יהא כפוי טובה שלטעם זה הא טובת רבו עדיף לו וצריך לכבדו יותר ולהקדימו. ולפ"ז אם נפטר ע"י הגרות מכבוד אב ואם יאמרו באנו מקדושה חמורה שהיינו אסורים מלהיות כפוי טובה לקדושה קלה שאין אסורים להיות כפוי טובה. ואף שאין זה איסור ממש הא גם בישראל עכ"פ יש לאסור גם מאסור זה אף שאין בו חיוב דכבוד אב ואם ממש ויאמרו שבאו מחמורה לקלה.

וניחא לפ"ז מש"כ הרמב"ם אלא שנוהג בו מקצת כבוד שלכאורה איזה שיעור יש בזה, אבל הוא כפי מה שלא יתחשב בעיני הבריות לכפוי טובה שלזה לא יצטרך לכבדו בכבוד הגדול והמורא שחייבתו תורה, אלא בכל מקום וזמן לפ"מ שחושבין אז הבריות וזהו לע"ד באור הנכון בדברי הרמב"ם. ובעצם אפשר מטעם שלא יהיה כפוי טובה מחוייב ממש במדת כבוד זה, אבל מכיון שעל כפוי טובה לא נאמר איסור ממש כתב הרמב"ם טעם שלא יאמרו באנו מחמורה שמצד זה הוא איסור ממש. היוצא מזה שאף בלא חולי היתה רשאה לילך לפעמים רחוקים אם היה זה באופן שהוא כפוי טובה כשלא תלך, ורק להיות רגיל לילך לשם היה אסור אף לה כדי שתתרחק מהם ולא תחזור לסורה, ואת בניה היה ודאי אסור להרגיל לילך לשם כדי שלא יאכילום דברים אסורים. אבל עתה שאמה הנכרית היא חולה, לבד שמבקרין מפני דרכי שלום היא מחוייבת לילך לבקרה עם בניה מצד קצת כבוד אם ובזיון שכתב הרמב"ם ואיפסק גם בש"ע. ידידו מוקירו, משה פיינשטיין.